

prema kojemu »u pogledu refleksije o umjetnosti, o vrstama pjesničkoga stvaranja, sredstvima i konačnom rezultatu, djelu, stvorenom, Aristotelova misao, posebice njegova *Pjesnička umjetnost* ima estetsko značenje i predstavlja prvi estetski pokušaj u tradiciji Zapada. Štoviše, radikalnije izrečeno, tu nije riječ o nekoj *filozofiji umjetnosti* ili o nekom sistemu umjetnosti, nego o »dragocjenim tehničkim uputstvima tragedije, epopeje, slikarstva, glazbe, plesa«. *Poetika* je klica jedne opće teorije umjetnosti, ali ona ne predstavlja sistematizaciju svih umjetnosti.

U poglavlju o sljedbenicima Aristotelove *Pjesničke umjetnosti* autor ispituje sudbinu Aristotelovih koncepcija i pojmova kao literarnih klišeja tokom povijesti. Ističući nedosljednosti, devijacije, nadopune tumača, prevodilaca, od Horacija, preko visokog aristotelizma srednjega vijeka, do prvih prijevoda Aristotelove *Pjesničke umjetnosti* u talijanskoj Renesansi, do novijeg vremena, autor ne uspoređuje izvornik s kometarima, već se ustavlja na nekim momentima tumačenja. Analiziran je tako veliki kompleks sljedbenika, od moralističke aspiracije francuske tradicije (Corneille, Racine) uza svu zaslugu koju ova ima kao transmisioni kanal s Italijom, do engleske tradicije i njemačkih tumačenja Aristotela (Lessing, Goethe), prikazana je ideološka geneza Aristotelovih pojmova.

Vraćajući se i neprestano iznova pozivajući na izvorni Aristotelov tekst, autor ispunja svoj zadatak: što je moguće vjernije predstaviti probleme Aristotelove *Pjesničke umjetnosti*, istaći njezinu unutarnju logiku i specifičan karakter koji valja spasiti od dogmatskih tumačenja kako kritikâ tako i teoretikâ.

Valja još pripomenuti da ova rasprava (popraćena opsežnom bibliografijom na kraju), uključena u plodan povijesni razgovor o naslovljenoj problematici postiže svoj naum. Ona je poticajna snaga, zagovornik posla, pokušaja da se na prostranom polju mogućnosti tumačenja traga za neiscrpnošću značenja koja sva može sadržavati jedan tekst, ali s određenom pretpostavkom, vjernosti izvorniku.

Ljerka Šifler-Premec

Renato Barilli: POETICA E RETORICA, Mursia, Milano, 1969, p. 327.

Iz okvira bogatog historiografskog rezultata u kojem se očituje polaritet racionalnog i emotivnog, disocijacija senzibiliteta i mišljenja, misli i čina modernoga svijeta, knjiga studija *Poetika i retorika* ispituje puteve avanture dijalektike, retorike i poetike, tražeći mjesto njihova zajedništva, nekadašnjeg njihova sklada. Od klasične svezre retorike i poetike, *ars poetica* i *ars dicendi*, autor prati razdoblja njihova podudaranja i divergencije, fenomen *concordia discors* te dvije

discipline, zaustavljajući se na nekoliko karika u povijesnu lancu njihova međusobna odnosa, na nekim tradicionalnim principima ovih disciplina koji su još i danas, u drugačijem kontekstu zadržali nešto od svoje aktualnosti.

Kroz širok repertoar odnosa naznačenih disciplina (posebice odnosi dijelova i cjeline, fenomena i noumenona, subjekta i objekta, riječi i stvari, i dr.), autor pita o razlozima razdora ta dva para kao i o onom postojanom u njihovu odnosu, uza svu razliku nekadašnjih i današnjih društvenih struktura i razliku u mišljenju.

Od *Ciceronova* utemeljenja retorike kao prve znanosti i njegove afirmacije retoričkog razuma, objedinitelja širokog luka ljudskih interesa i čovjekove prakse, »anticipacije pragmatizma« prema autoru, nastavlja se analiza dvosmislenog statusa retorike u kasnijim razdobljima povijesti mišljenja Zapada. Isticanje nove vrijednosti pjesništva, konkordancije retoričkog i povijesnoga svijeta te stvaranja rascjepa između spoznaje i predstavnog, prirode i umjetnosti, u *predstavnik renesansne refleksije* o umjetnosti (Castelvetto, Fracastoro), moguće je analizirati kako na primjeru problematike koju nosi tragedija i u pitanjima lingvistike, i to kod predstavnika međusobno suprotnih orijentacija: nasljedovanja uzora Aristotelova i u polemički intoniranom stavu nekih renesansnih mislilaca. Autor se (što je za nas ovdje od najvećeg značaja) zaustavlja na bitnim momentima filozofije našega Crešanina *Franje Petrića* (pogl. IV), kao izrazitog predstavnika ove druge orijentacije. Kroz te bitne momente (1. *Istina i mnijenje*, 2. *Anticiceronovac*, 3. *Nulti stuhanj povijesti*, 4. *Protiv oponašanja*), autor razrađuje značenje *Petrićevo* kao nastavljača platoničko-kršćanske tradicije, njegov odnos spram povijesti, određujući ga kao negativni historicizam, njegov kritičko-polemički stav kako prema povijesti i njezinoj objektivnosti tako i prema retorciji i njezinoj univerzalnoj primjenjivosti. Obuhvatno razradivši problematiku *Petrićeva* »platoničkog scijentizma«, njegov pesimistički stav u pogledu interpretacije povijesti i sistematizacije pjesničke umjetnosti, posebno je pomno razmotren *Petrićev* stav o nemogućnosti zasnivanja regionalne ontologije pjesništva. Analizirajući *Petrićeve* traktate o retorici, poetici i povijesti, njegovu metodologiju i filozofiju povijesti, svojevrsnu u njegovu razdoblju, autor ističe zrelu teorijsku svijest i smatra ga neobično važnom karikom u povijesti podvajanja svijeta humanuma na dvije sfere, racionalnu i iracionalnu, što se možda najbolje očituje u *Petrićevoj* polemici s najučenijim i najutjecajnijim duhom toga vremena, Castelvetrom, a preko njega s Aristotelom. Za razliku od Castelvetrova stava o pjesništvu kao racionalnoj aktivnosti, plodu intelekta, rezultatu vježbe i mara, *Petrić* ističe moć *mašte*, ulogu *inspiracije*, platoničkog *furora*, demijuršku odredbu pjesnika, primat pjesništva nad retorikom. *Petrićeva* rehabilitacija *entuzijazma* kao antipod Castelvetrovu racionalizmu, njegova kategorija *čudesnog*, tog osnovnog pojma u kojemu su okupljeni svi vidovi tradicionalne podjele umjetnosti

(stvaralac—djelo—čitalac), uspostavlja svojevrsnu *estetiku djela*, prema autorovoj formulaciji. Pjesništvo, u Petrićevoj korozivnoj kritici autoriteta i pravila prestaje biti topološki odredljivo, ono mora napustiti područje spoznaje i ono po svojoj odredbi mora biti i jest *izrazom*, unutarnjim oblikom, svijetom značenja. Uključujući u raspon svoga razmatranja i Petrićevu polemiku s Tassom, autor sažima bitna određena Petrićeve okupljenosti problemima književnosti, poetike i njezina odnosa prema retorici, kao i Petrićeva doprinosa kasnijoj i suvremenoj teoriji književnosti (spomenuti nam je pokušaj obnove njegova mišljenja posebice u odnosu prema Aristotelu u Čikaškoj kritičkoj školi) odnosno transformacije nekih njegovih fundamentalnih postavki. Na taj se način autor ovom svojom studijom pridružuje velikom broju teoretika i povjesnika književnosti i filozofije koji naglašavaju vrijednosti i doprinose ovog našeg mislioca modernom mišljenju.* Posebno valja pripomenuti da na kraju studije o Petriću autor sakuplja značajnija djela koja raspravljaju o odnosu retorike i poetike, osvrćući se na neke motive koji će kasnije od Petrića preuzeti predstavnici kritičkih škola i teoretici književnosti.

Autor dalje razmatra predstavnike kasnijih razdoblja filozofije i teorije književnosti, naime misaone pretpostavke antičke retorike koje traju i u suvremenim strujama lingvističko-kritičkih doktrina. Ponajprije to je razdoblje *baroka*, metafizičkih pjesnika kao ekspanenata, kako sâm autor kazuje, razdoblja koje prethodi rascjepu i krizama moderne kulture, odnosno pokušaja baroknih pjesnika da produže antički kozmos, pri čemu autor analizira baroknu metaforiku, konceptualizam i retoričke elemente. Razlažući dalje *Vicov* program retorike i njegove koncepcije pjesništva u sklopu metafizičko-teoloških postulata (uz to razmatrajući njegovu filozofiju povijesti i filozofiju mašte), odnosno metodologije humanističkih disciplina, autor ističe bliskost Vicovih koncepcija renesansnoj sintezi retorike i poetike, kao i njegovu pripadnost baroknoj tradiciji.

Iz kompleksa *iluminističke, predromantičke misli* autor izdvaja *Leopardijevu* estetiku ukazujući pritom na klasično-humanističke komponente njegove doktrine, sistema ideja kao i njegove vizije svijeta. Uključujući Leopardija u okvire tradicionalne retorike, autor razlaže njegove izvore, lingvističke komparacije, antropološko-gnoseološke probleme, izvedeći konačan sud o Leopardiju, misliocu koji se upisuje u veliku idealnu porodicu probabilista i skeptika.

Ne smjerajući na kompletan prikaz teorija suvremene umjetnosti, estetskih doktrina i poetskih doktrina, škola i struja (stoga je razumljivo cjelokupno autorovo izdvajanje određenih, po njegovu mišljenju, značajnih primjera kojima potkrepljuje svoje stavove), autor rezimira

* Upućujemo na djela i studije Paula Oskara Kristellera, Ernesta Cassirera, Eugenia Garina, Luise Menapace Brisca, Giuseppe Saitta, Benedetta Crocea, Ferrucia Ulivija, Isidora Kamalića i drugih.

svoju knjigu odnosa retorike i poetike razmatranjem pojma *totaliteta u suvremenim poetikama*, posebice ruskih formalista, dioskura Pound—Eliot te predstavnika *New Criticism*.

Analizirajući odredbe retoričko-pjesničkoga totaliteta, Barilli izlaže temelje i teorijske pretpostavke ovih orijentacija. Konfrontirajući neke od dilema modernih lingvističko-kritičkih doktrina (Richards, Barthes), autor ispituje položaj pjesništva danas obzirom na emociju i intelekt, naime ulogu koju dijalektika, retorika i poetika danas igraju u ljudskoj praksi. Uspostavljajući homologiju sadašnjosti i prošlosti, uza svu polivalentnost i kompleksnost društveno-kulturnog konteksta tih ideja, autor zaokružuje upravo pojmom totaliteta vlastita pitanja o smislu, značenju i zadacima dviju disciplina (poetike i retorike) kao dva univerzuma razgovora jedne zajedničke, bipolarne realnosti.

Ljerka Šifler-Premec

Maria Muccillo: LA STORIA DELLA FILOSOFIA PRESOCRATICA NELLE »DISCUSSIONES PERIPATETICAE« DI FRANCESCO PATRIZI DA CHERSO, objavljeno u *»La Cultura, Rivista di Filosofia Letteratura e Storia«*, 1—2, 1975 (48—105)

»Povijest predsokratske filozofije u 'Discussiones peripateticae' Franje Petrića iz Cresa« od Marie Muccillo, asistentice Filozofskog fakulteta u Rimu, doktorska je disertacija izrađena u Institutu za filozofiju Filozofskog fakulteta u Rimu a pod rukovodstvom T. Gregorya, značajnog rimskog profesora filozofije koji se osobito bavi renesansnom filozofijom, a napose filozofijom hrvatskog renesansnog filozofa Franje Petrića. U ovoj studiji autorica Maria Muccillo analizira jedan od aspekata Petrićeve kritike Aristotela, Petrićevo nastojanje da kroz interpretaciju predaristotelovske, osobito predsokratske filozofije izvornije, povijesno objektivnije smjesti Aristotela u tradiciju grčke filozofije. Ovaj Petrićev pokušaj — ističe autorica — s jedne strane ugrožava Aristotelov autoritet mnogo više nego načelne objeckije i teorijska kritika, s druge strane predstavlja izuzetno značajan prilog renesansnoj historiografiji. Kritika Aristotela svakako nije nova u renesansnoj (platonističkoj, novoplatonističkoj) filozofiji, nov je međutim i originalan Petrićev historiografsko-filološki pristup, originalna je želja da se istraže i osvijetle izvori i geneza Aristotelove filozofije i time dokaže Aristotelova zavisnost o prethodnicima. Elemente za svoju kritiku dobio je Petrić iz humanističke filozofije: povijesna kritika; originalan je međutim kontekst u kojem je Petrić koristi — primjena povijesne kritike u rušenju Aristotelovog i peripatetičkog autoriteta. Svoje razumijevanje predsokratske filozofije (nasuprot Aristotelu) razvija Petrić